

היבטים לשוניים בפרשות מטות מסעי פג

דקדוקי מילים וטעמים והדרכה לקורא במטות מסעי, בהפטרה ובראשון של דברים

יש לשים לב ולהקפיד על המפיקים המופיעים לעתים קרובות בקריאה זו ולא להיכשל, לדוגמא, בין 'אשה' ל'אישה':

ל ג אֹ-הַשֶּׁבַע: במלעיל לְאָסֶר אל"ף בשוא נח, אינה נחה ואינה בחטף

ל ה כָּל-נִדְרֵיהֶּ: כבר שמעתי קוראים 'המקפידים' לבטא יו"ד אחר הרי"ש, טעות קריאה ממש!¹

כמובן שנכון הדבר גם לגבי וְאֶסְרֶיהָ

ל ו שְׁמֵעוּ: השי"ן בקמץ קטן, אין לבלוע את העי"ן, לא שומו, וכן בפסוקים הבאים. וַיֵּל: אין

להשמיע את האל"ף של תחילת שם ה', יש לקרא כאילו כתוב 'ודוני'. יְסַלַח-לָהּ: געיה ביו"ד, עם

זאת הסמ"ך בשוא נח

ל י וְנִדְרֵ הַנּוֹן בצירי

ל יג וְלֹאֶסֶר: הלמ"ד בשווא נח

ל יד כָּל-נִדְרֵ הַנּוֹן בצירי. לְעֵנַת: הנו"ן בדגש חזק, לשון עינוי הנפש

לא יג עליית שני (מחוברים)

לא יד מִצְבָּא: דגש חזק בצד"י והשווא הוא נע, אחרת עלול להישמע 'מצווה'

לא טו הַחִיִּיתָם: החי"ת בחירק חסר ואחריה יו"ד בחירק מלא

לא טז לְמִסֵּר-מַעַל: הסמ"ך בקמץ חטוף

לא יט בְּחַלָּל: העמדה קלה בבי"ת להדגשת הסגול המורה על מיודע

לא כג וְכָל אֲשֶׁר לֹא-יָבֵא בָאֵשׁ תִּעֲבִירוּ בַמַּיִם: יש להאיץ מעט את קריאת

תיבת בָּאֵשׁ להסמיכה לתיבה הקודמת שהרי הטפחא הוא המפסיק העיקרי ולא התביר: וְכָל

אֲשֶׁר לֹא-יָבֵא בָאֵשׁ - תִּעֲבִירוּ בַמַּיִם

לא כז תַּפְּשִׁי: הפ"א בשווא נע

לא כח וְהִרְמַתְּ מִכֶּסֶּ: במלרע, אין טעם נסוג אחור

לא לב בְּזָזוּ: זי"ן ראשונה בשווא נע ולא בחטף כפי שמופיע בחלק מהדפוסים, כן הדבר גם בהמשך

בפס' כג

לא מט עֲבָדֶיךָ נִשְׂאוּ: כך היא ההטעמה ולא במונח-זקף כקורן ודומיו

לב א עליית שלישי

יעֲזֹר: העי"ן בשווא נח וכן בפס' ג וַיַּעֲזֹר

לב ג² וּשְׂבָם: שי"ן שמאלית

לב ו תִּשְׁבוּ פָה: טעם נסוג אחור לת"ו

לב ח בְּשִׁלְחֵי: השי"ן בקמץ קטן

¹ הי"ד אחרי סגול או אחרי צירי כאילו לא כתובה, ואינה משפיעה על ההברה שלפניה. הן בהברה אשכנזית והן בספרדית.

² פסוק זה אינו מתורגם ע"י אונקלוס בתרגומים המדויקים. התרגום המופיע בדפוסים הוא תרגום אחר

לב יא לא-מְלֹאָי: הלמ"ד ללא דגש ובשוא נח וכן בפסוק הבא
 לב יג הָרַע: רי"ש בפתח
 לב יט בָּאָה: הטעם בב"ת מלעיל, הקורא מלרע הופך ללשון בינוני (הווה)
 לב כ עליית רביעי
 אִם-תִּחְלָצוּ: מרכא בח"ת כטעם משנה, כך הוא במדויקים
 לב כד לְצַנְאֵכֶם: הנ"ן בפתח והאל"ף חטופה
 לב כה עֲבַדְיָךְ יַעֲשֹׂוּ: אין כאן דין אתי מרחיק ועל כן היר"ד ללא דגש, כך לפי ברויאר והמדויקים
 לב כו יְהִיוּ-שָׁם: געיה ביר"ד
 לב כז וְעַבְדְּיָךְ יַעֲבְרוּ: אין כאן דין אתי מרחיק ועל כן היר"ד ללא דגש, כך הדבר לפי ברויאר והמדויקים³
 לב לה וַיִּגְבְּהָה: היר"ד בקמץ קטן
 לב לח וְאֶת-שְׁבָמָה: שי"ן שמאלית
 לב לט וַיִּזְרַשׂ אֶת-הָאֲמָרִי אֲשֶׁר-בָּהּ: טעם טפחא בתיבה וַיִּזְרַשׂ
 לב מב לָהּ: ללא מפיק
 לג ג מְרַעַמְסֵס: העי"ן בשווא נח והמ"ם אחריה בשווא נע⁴
 לג ד וּבְאֵלֶיהֶם: האל"ף כלל אינה נשמעת
 לג ט שְׁתִּים עֲשָׂרָה: לפי ברויאר כך צריכה להיות ההטעמה⁵
 לג יד וְלֹא-הָיָה שָׁם: טעם נסוג אחור לה"א הראשונה
 לג יט מִרְתָּמָה: המ"ם בצירי ולא בחירק מפני הרי"ש הבאה אחריה, כלל זה יפה גם בהמשך
 לג כב בְּקֵהֶלְתָּהּ: הקו"ף בשווא נח, לעומת זאת בפס' הבא מְקֵהֶלְתָּהּ הקו"ף בדגש חזק ובשווא נע
 לג כט בְּחִשְׁמָנָה: במלרע
 לג לד בְּעֵבְרָנָה: במלרע
 לג מא בְּצִלְמָנָה: מלרע
 לג מה בְּדִבְיָן גָּד: בְּדִבְיָן מלרע, אין טעם נסוג אחור וכן בפסוק הבא
 לג מז דְּבִלְתִּימָה: היר"ד בשווא נח על אף שהיא באה אחרי תנועה גדולה⁶
 לג מט הַיְשָׁמֹת: היר"ד בשווא נח
 לג נ עליית חמישי
 לג נב כָּל-מִשְׁכֵּיתָם: שי"ן שמאלית

³ הדגש במקרה של אתי מרחיק יבוא רק בהברה מוטעמת, דהיינו, כאשר המילה השנייה מוטעמת בהברתה הראשונה. אות בראש המילה בגעיה אינה נחשבת מוטעמת.

⁴ יתכן שינוי משמעות אם יקרא עי"ן פתוחה

⁵ תורה קדומה בחלק הדקדוק, בשם מהר"ב (רבי יחיא בשריז): 'ספרים אחרים באזלא גרש'. יש בהבדל זה כדי ללמד על טיבו של השווא הבא בראש תיבת שתי-שתיים. הערה: טיבו של השוא הוא במחלוקת מדקדקים ראשונים. ספק אם מן התבונה להכריע כך במחלוקת, או לאמר שבחלק מהפסוקים שי"ן של שתיים בשוא נע, ובחלקם – בשוא נח.

⁶ כך הדבר כאשר התנועה הגדולה באה בהברה מוטעמת.

לג נג וַיִּשְׁבַּתְּם-בָּהּ: געיה בוא"ו
 לג נד אֲשֶׁר-יֵצֵא לוֹ: טעם נסוג אחור ליו"ד
 לג נה לְשִׁפְיָם: ש"ן שמאלית. וְצָרְרוּ: רי"ש ראשונה בשווא נע ולא בחטף
 לד ב אֶל-הָאָרֶץ כְּנָעַן: תיבת הָאָרֶץ בה"א הידיעה
 לד ד וְעֵבֶר צָנָה: טעם נסוג אחור לעי"ן
 לד ה נַחֲלָה: במלעיל
 לד ו זֶה-יְהִיָּה: היר"ד אינה דגושה, כן הדבר בשני הפסוקים הבאים
 לד י שְׁפָמָה: ש"ן ימנית!
 לד יא וַיֵּרֶד הַגְּבֹל: השני בפסוק, בזקף קטן ולא ברביע
 לד יד הָרְאוּבֵנִי: האל"ף כלל אינה נשמעת, כאילו כתוב 'הרובני'⁷
 לד טז עליית ששי
 לד כ וּלְמַטֵּה בְנֵי שְׁמֹעֹן: מונח זקף קטן במדויקים⁸
 לד כב בֶּן-יִגְלִי: היר"ד בקמץ קטן
 לד כח פְּדֵהָאֵל: הה"א בשווא נח, יש לקרוא כאילו יש בה מפיק. להבדיל מ"פְּדֵהָצוֹר" שהה"א נחה ואינה נשמעת
 לה ב לְעֵרִים: העמדה קלה בלמ"ד להדגשת הסגול המורה על מיודע
 לה ד וּמִגְרָשֵׁי: הרי"ש בשווא נע, אין לחוש לאותם דפוסים אשר ניקדוה בחטף
 לה ה אֶלְפִים בְּאֵמָה: טעמים נדירים⁹
 לה ז וּשְׁמָנָה: במלרע
 לה ט עליית שביעי
 לה יב עֲמָדוֹ: העי"ן בקמץ קטן
 לה טז רֵצֶחַ הוּא: געיה בחי"ת, כך הדבר לפי ברויאר, תוכנת הכתר וכן בתורה קדומה¹⁰
 לה כ יְהִדְפְּנוּ: הה"א בשווא נח והדל"ת בדגש קל ובחטף קמץ. בְּצִדְיָה: הדל"ת בחירק חסר והיר"ד אחריה בדגש חזק וקמוצה, אין לקרוא 'בצדיאה'
 לה כה וַיֵּשֶׁב בָּהּ: טעם נסוג אחור ליו"ד. וְאַחֲרֵי מוֹת: ואחרי במרכא ולא במקף
 לה לג שִׁפְכוּ: השי"ן בחולם לא בקמץ חטוף, לכן הפ"ה בשווא נע
 לו ב אֶת-אֲדֹנָי צָנָה ה'..... וְאֲדֹנָי צָנָה בָּה': בראשון הצד"י בחירק ובשני – בקיבוץ

⁷ בכתר ארם צובא יש סימן רפי על האלף להראות שהיא אינה נהגית.

⁸ לא מרכא טיפחא אתנח (היידנהיים וקורן)

⁹ גם הניגון שלהם אינו ידוע להרבה. בכתבי היד הסימן של קרני פרה (או פזר גדול) הוא כצורת V מעל האות, משום מה המדפיסים סימנו שתי תלישות. גם סימן זה לתלישא הוא המצאת המדפיסים, בכתבי היד תלישא קטנה היא עיגול מעל האות האחרונה, וגדולה – מעל הראשונה. בספר אם למקרא של ר' שריה דבליצקי ז"ל כתב: "והניגון הוא כמו פזר ותלישא גדולה ותלישא קטנה. מנחת כליל".

¹⁰ בחלק הדקדוק מסביר: 'כל רצח הוא' שבא כאן בענין, יש לקרות תיבת רצח בינוני, לא לעיל ולא לרע' (הכוונה לא מלעיל ולא מלרע). א"ה: אחרי המחילה לא ניתן ליאמר כלל. כל המהות של פתח גנובה היא הוספת פתח במקום שוא נח הברה סגורה בסוף המילה. כלומר "רוצח" על משקל "פּוֹתֵב", המילה היא מלרע אלא שלנוחות הקריאה הוסף פתח לפני הגרונית. דובר כבר בעבר, שכנראה עיקר סיבת המתג כאן, הוא כדי להפריד בין הח' והה' הבאות ממוצא אחד. מהר"ץ לשיטתו בענין פשטא במילה כזו, אבל גם בזה דבריו אינם מובנים.

לו ט מַמְטָה לְמַטָּה: בשתי המילים הטי"ת בסגול

לו יא מפטיר

הפטרות מסעי, ירמיהו ב ד-כח, ג ד:

ב ה מָה-מָצְאוּ: דגש חזק במ"ם מדין דחיק. וַיִּהְיֶה-לוֹ: הה"א בשווא נח

ב ו לֹא-עָבַר בָּהּ: טעם נסוג אחור לעי"ן

ב ח פָּשְׁעוּ בִּי: טעם נסוג אחור לפ"א

ב ט כְּתִיבִים: התי"ו בחירק חסר והי"ד אחריה בחירק מלא ודגושה

ב יב וְשִׁעְרוּ: ש"ן שמאלית. תָּרְבוּ: החי"ת בחטף קמץ והרי"ש אחריה בשווא נח¹¹

ב טו לְשִׁמָּה: המ"ם בדגש חזק ובמלרע, מלשון שממה

ב יז תַּעֲשֶׂה-לָךְ: געיה בת"ו. עֲזָבְךָ: העי"ן בקמץ קטן וכן הוא בהמשך יט

ב יט פְּחָדְתִּי: במלרע, יש לשים לב לא לשכל את תנועות החי"ת והדל"ת

ב כ צַעַה: יש ל

הקפיד על קריאת העי"ן, אחרת זה משנה את המשמעות

ב כא שוֹרֵק: ש"ן שמאלית. נִהַפְּכָתָּה: הה"א בשווא נח והפ"א אחריה בדגש קל

ב כג מְשַׁרְכֶתָּה: ש"ן שמאלית

ב כד בְּחִדְשָׁה: החי"ת בקמץ קטן. יִמְצְאוּנָהּ: הנו"ן בשווא נח והה"א בקמץ, יש לקרוא ימצאוּנָהּ

ב כז אָבִי אֲתָה: שתי המילים מלעיל, האל"ף של אֲתָה בפתח. יִלְדֶתְנִי: (לפי הקרי) הדל"ת בשווא נח, לא בחירק!

ראשון של דברים

א ד שני במנחת שבת

א ח שלישי במנחת שבת

הרב בצלאל אריאל נר"ו. דברים ממנו הובאו כבר בשנה הקודמת פב במטות ובמסעי, מובא כאן מה שנוסף השנה. וישא משלו ויאמר.

חבר יקר הציע לי לפתוח את הדברים בשאלות.

– כיצד נכון לחלק את שלל המלחמה?

– הכיצד יש סדרים המסתיימים בדבר רע?

[השאלה השניה טופלה בגליון מסעי פב]

דיני שלל מלחמה.

בפרשת מטות נחלק השלל לשני חלקים שווים, מחצית לכל העדה ומחצית ללוחמים, כך שכל לוחם קיבל חלק גדול בהרבה מכל אחד שנשאר במחנה. גם המכס לה' שונה. בעוד שכל העם נותן אחד מחמישים מחלקו לה', הלוחמים נותנים עשירית מכך – אחד מחמש מאות.

¹¹ החי"ת מנוקדת בחטף קמץ בכמה ספרים, בהם כתר ארם צובה. אך אין חטף לפני שוא וגם לא שני חטפים בתחילת מילה. סימן החטף הוא להראות שהחי"ת בקמץ קטן והרי"ש אחריה בשווא נח. כל הפסוק בלשון ציווי החל משמו שְׁמִים [בהפטרות יש לקרא בקמץ חטוף (קטן) ובשווא נח, אך במוסף (שבת ר"ח) תְּרַבָּה עִירוֹנוּ בקמץ רחב ובשווא נע, והמשנה שם (במיוחד בהברה האשכנזית) משנה המשמעות באופן חמור!]

לעומת זאת, דוד המלך שחילק את העלל רק בין החיילים, קבע שכולם, מי שהשתתפו בקרב ומי שעמרו על הכלים מאחור, יחלקו בשווה. הפסוק בו קובע דוד שחוק זה תקף לעולם נקבע כראש סדר כ בשמואל, ויהי מהיום ההוא ומעלה וישמה לחק ולמשפט לישראל עד היום הזה: רעי בבראשית (יא:כד) אומר שאברהם אבינו חוקק חוק זה: אף על פי שעבדיי נכנסו למלחמה... וענר וחבריו ישבו על הפלים לשמור, נאפלו הכי הם יקחו חלקם]. ומפניו למד דוד לכך נאמר: ויהי מהיום ההוא ומעלה וישמה לחק ולמשפט לישראל עד היום הזה (שמואל כ:א), ולא נאמר והלאה, לפי שפבר נתן חק זה מימי אברהם.

רשי (למל ט:ג) מצטט את ראש סדר כט כהוכחה לשפע שהיה לישראל במדבר. והאספסוף... וישבו - עם בני ישראל - ויבנו מי יאכלנו בשר, וכי לא היה להם בשר... ואם תאמר אכלום, והלא בכניסתם לארץ נאמר: ומקנה רב היה לבני ראובן וגו' (ראש הסדר כא), אלא שפברקים עליהם הסמכות הממבית של ראשי הקהל. עיין ברשי על פסוק יז כל נשיא ונשיא אפטרופוס לשבט... ומה שזם עושים היה עשוי. במסכת גיטין (נדף לו): עוסקת הנמרא בכלל ההלכות: הפקר בית דין - הפקר. לבית הדין יש סמכות להפקיר את רכושו של האדם, ואם עשו כן, נחשב הרב כאילו האדם עצמו הפקיר את רכושו.

סמכות זו נלמדת מהפסוק שנקבע בראש סדר יב ביהושע. רבי אלעזר אומר מהכא: אלה הנחלת אשר נתנו אלעזר המקן ויהושע בן נון וראשי האבות למטות בני ישראל בגדל בשלה לפני ה' פתח אהל מועד וכלו מחלק את הארץ. וכי מה ענין ראשים אצל אבות? לומר לך: מה אבות מצדילין את בניהם כל מה שירצו, אף ראשים מצדילים העם כל מה שירצו.

תיאור קיום מצוות נתינת נזילה לבנות צלפחד נקבע בראש סדר יב ביהושע. וחקרונה לפני אלעזר המלך ויהושע בן נון ולפני תשיאים לאמר ה' צנה את משה לתת לנו נחלה בתוך אחינו ויהיו להם אלהי פי ה' נחלה בתוך אחי אביהם: יהושע שכתב את ספרו, הקפיד לצטט ביטויים מלשון הציווי שבחומש במדבר (כג:א-כא) להודיש את קיום המצווה במלואה כרצון ה'. ותעמדה לפני משה ולפני אלעזר המלך ולפני תשיאים וכל העדה פתח אהל מועד לאמר: ... ולאמר ה' אלהי משה לאמר: הן ננות צלפחד דברת נתן להם אחת נחלה בתוך אחי אביהם והעברת את נחלת אחיהם לקן:

בן לאשרי. וידבר משה אל ראשי המטות לבני ישראל. דקדקו המפרשים דתיבות 'לבני ישראל' לכאורה כמיותר, וכי סלקא דעתך שידבר לראשי מטות הגויים, ועל כל פנים היה מספיק לומר ראשי מטות בני ישראל, ואות ה' דהמטות, אות ל' דלבני ישראל, למה לי. ונראה לענ"ד לפי אומרים (מכות יא). 'אין דיבור' אלא קשות, וכן הוא אומר דבך האיש אדני הארץ אתנו קשות (בראשית מב, ל). 'ואמירה' היא רכה, כדכתיב 'פה תאמר לבית יעקב (שמות יט, ג), ודרשו רז"ל אלו הנשים קלי הדעת, דצריך לומר להן דברים טובים ורכים, דאם לא כן יפחדו מלקבל עליהם עול מלכות שמים.

והנה שמעתי מר' שמואל ווגנר ז"ל, שהיה מורה צדק בעיר בילגוריא, דבתחילת הפררו של האיזביצער מקוצק, והתחיל האיזביצע לנהל עדה בפני עצמו, פעם אחת הלך ר' שמואל לקוצק, והדרך היה לעבור עיר איזביצע, וזה היה קודם חג השבועות, שבפולין מתחיל להאיר בשעה שתיים הבוקר, ובבואו אז לאיזביצע, נכנס לבית המדרש ונטל ידיו ועמד תחת התנור הגדול כדרך הקוצקר להיות נחבא אל הכלים ואמר ברכת התורה. אחר איזה רגעים נכנס האיזביצער בקול רעש והלך עד למעלה אצל ארון הקודש וסידר ברכות השחר בהתלהבות עצומה, אחר שגמר, הלך האיזביצע אל הר' שמואל ונתן לו לחיצה בכתפיו באמרו: 'שמואל בני! אתה צריך פרנסה! ותיכף נשתמט הר' שמואל מפניו, ואמר 'אנחנו צריכים רבי שיוכיח אותנו בדברים הקשים כגידין, ולא שילחון כתפותינו'¹².

היוצא לנו מזה שכן הוא דרך גדולי ישראל לחפון ברברים קשים דוקא, אבל פשוטי עם כנשים צריך לאמור להם דברים רכים. וזהו שאמר הכתוב וידבר משה - 'צדיק הדור' אל, ראשי

¹² א"ה. אני מבין שלא אמר כן לרב מאיזביצה בפניו! כנראה כעס עליו למה עזב את קוצק.

המטות דברים קשים כגידין, אבל לבני ישראל – לפשוטי עם, לאמור, אמירה רכה. וממשיך הכתוב: **זֶה הַדְּבָרִי**, אל ראשי המטות אומרים: כך מוכרחים לעשות אפילו במסירות נפש, **זֶה הַדְּבָרִי**! כך צריך להיות. אך **לבני ישראל** הפשוט אומרים: **אשר עוה**, דאשר הוא מלשון התחזוק, מלשון (גיטין לד.) 'אשור הבו לה' ¹³, ו'עוה' הוא מלשון צותא, כלומר יש לך שותף שיעזור לך, והוא הקב"ה שיעזור לך באם תשתדל מצדך לעשות המצוה, יחזק אותך שתוכל לעשות ולקיים, אמן כיה"ר וכן יהי רצון.

לב העברי. **איש פי ידו נדר לה'** וגו' **לא יחל דברו**. שמעתי ממו"ח הגאון ורבי הלל מקאלמאין נ"י, דמי יוכל להתנהג בחסידות, דוקא מי שהוא צדיק, אמנם חסיד ולא צדיק, הוא כמשל לבעל חוב שמביא דורון ולהמלוה, מקודם שפרע החוב, וכמ"ש בחובת הלבבות (שער יחוד המעשה פ"ה) 'אין התוספת מתקבלת עד שיתפרע החובה'. ודי לך במה שאסרה תורה. וזה שאמר הכתוב **איש פי ידו נדר**, וגו' זה רק מי שמקיים **לא יחל דברו** של הקב"ה לשמור התורה.

הרב גור-אריה צור נר"ו. **איש פי ידו נדר** וגו' **לא יחל דברו**. אמר רבא [ברכות לב]. הוא אינו מחל אבל אחרים מחלין ¹⁴ לו. ואע"פ שנאמר **כָּל הַיּוֹצֵא מִפִּי יַעֲשֶׂה**, כל זה רק אם לא מחלין לו, אבל אם אחרים מחלין לו אין צריך לעשות ככל היוצא מפיו.

ולית מלתא דלא רמיזא באורייתא. שכן כתוב **ידו נדר**. **ידו בלי נו"ן**, נדר עם נו"ן. הרי שיצא מפיו נדר, עם נו"ן. והוא בלא יחל דברו. ולאחר שמחלו לו, נפל הנו"ן. **א"ה**. דברי ידינו נר"ו על דרך הדרש, והלוא ידוע בחסרי פ"נ כאשר הנו"ן בשווא בתוך המלה היא נופלת, ובא דגש באות שאחריה. ולפעמים בלי דגש כדי להקל כמו **מִסְעֵי בְּמִקוֹם מְנַסְעֵי וַיִּסְעוּ בְּמִקוֹם וַיִּנְסְעוּ**; לפעמים גם בראש מלה הנו"ן נשמטת שָׂא בְּמִקוֹם נִשְׂא ¹⁵.

ונפילת הנו"ן תרמוז שאין צריך לקיים נדרו. וכן באשה, כתיב **תָּדַר נָדַר**. שלא מתקיים בה ככל היוצא מפיו יעשה לאחר שהופר נדרה ולכן כתיב ללא נו"ן. ועל דרך הצח, נדר הוא לשון דורון ¹⁶. כי דורון הוא נדר בתוספת שני ווי"ן. וכאומרו, שבתחילה כאשר נדר מתוך רצון טוב לה', היו הוא ונדרו בדרגה של דורון לה', כמביא לפניו מתנה. ולבסוף לאחר שקיים נדרו או שהותר לו נדרו, נפל הנו"ן ונותר "דר". שהוא בארמית זר.

ולשון זר הוא לשון כתר. וכמו שאמר רשב"י (אבות, פרק ד' משנה יג') שלשה כתרים הם. כתר תורה, כתר כהונה וכתר מלכות, כנגד ג' זרים שהיו בכלי המקדש, סביב הארון, סביב מזבח הקטרת, וסביב השולחן המורה על מלכות. וכן מי שקיים נדרו, נקשר לו כתר שם טוב.

ולעומקו של מקרא יש לומר שזה כוונת המשך המשנה שם וכתר שם טוב עולה על גביהן. שאם קיים נדרו [מיד] זכה בכתר שם טוב. הוא כתר של הקב"ה אשר שמו נקרא טוב, כדאמרינן ב"מודים": **הטוב**, כי לא כלו רחמיך. וכדברי קהלת (ה,ד) **טוב אֲשֶׁר לֹא תִדְרִי מִשְׁתַּדָּר וְלֹא תִשְׁלֵם** [מיד], טוב הוא שמו של הקב"ה, וכאֲשֶׁר לֹא תִדְרִי [או כאשר תִדְרִי ותשלם מיד] תהיה במחיצתו של הטוב.

¹³ מחלוקת אביי ורבא אם אדם שגילה את דעתו שרוצה לבטל שליחות למסירת גט, אבל לא אמר כן בפירוש, אם השליחות בטלה. לאביי, וכן נפסק להלכה, אין בגילוי הדעת ביטול השליחות. מעשה ברב יהודה שחייב אדם לכתוב גט לאשתו (ולמנות שליח למסור לה), אחרי פעמיים שביטל את השליחות, הורה רב יהודה לעדים לסתום את אוזניהם, כדי שלא ישמעו את הביטול. רבא טוען שאע"פ שהמגרש רודף אחרי העדים, אין בזה הוכחה שהוא מבטל את השליחות. נהפוך הוא, אפשר לפרש שרוצה לצעוק שימהרו למסור את הגט. רש"י שם. אשור הבו לה הייא – התחזקו לתתו מהכ. אחרי שכפו עליו פעמיים, ומן הסתם במכות, האיש כבר רוצה שתגמר הפרשה הזו.

¹⁴ כך נראה לנקד. יש גורסים מוחלים פועל שאינו מקראי, שכנראה נלקח מלשון מחילה.

¹⁵ מצינו גם נשא, קומץ וי אל נשא ידך אל תשפח עניים (תהלים י, יב)

¹⁶ אע"פ שדורון אינה מלה מקראית גם אצל חכמינו מצינו בכהאי גוונא.

וְהוֹיָנוּ בָּהּ, מִה רָאָה הַכְּתוּב בַּקְהֶלֶת כֹּל כַּד לִשְׁבַח אֶת מִי שְׁאִינוּ נוֹדֵר: טוֹב אֲשֶׁר לֹא-
תִדָּר מִשְׁתַּדָּר וְלֹא תִשְׁלֵם. הֲרִי מִי שְׁנוֹדֵר וְאִינוּ מִשְׁלֵם נִקְרָא רֹשֶׁע. (רש"י כאן). וְאִמְרוּ
(שבת ל"ב:) בְּעוֹן נִדְרִים מֵתִים אֲשֶׁתּוּ וּבְנֵי שֶׁל אָדָם. וְאִם לֹא נִדֵּר הִרְחִיק עֲצֻמוֹ
מִלְהִיט רֹשֶׁע. וְמִה אִם כֵּן הִשְׁבַּח הַגְּדוֹל.

וְיֵשׁ לֹמֵר מִה שֶׁמִּשְׁבַּח הַכְּתוּב אֶת מִי שְׁאִינוּ נוֹדֵר כִּי מִרְאָה בִּזְוָה תְּלוּת מִוַּחֲלֶטֶת
בַּהֲקַב"ה, שֶׁהוּא אִינוּ בְּרִשׁוֹת עֲצֻמוֹ, וְשְׁאִינוּ יִכּוֹל לִידוֹר, אִוְלִי לֹא יַעֲלֶה בִּידוֹ. לִכֵּן
מִשְׁבַּחוֹ הַכְּתוּב. וְאִם נִדֵּר וְלֹא שֶׁלֵם, נִפְל נִדְרוֹ, נִפְל הַנּוֹ"ן שֶׁבְּנִדְרוֹ וְנִשְׁאֵר רֵד, שִׁירֵד
מִגְּדוּלְתּוֹ. וְעַל דְּרֹךְ הַצַּח, נוֹ"נ רֹאשֵׁי תִיבוֹת נִדֵּר וְנִפְל נוֹדֵרוֹ.
וְלַעֲוֹמֵת זֹאת, כֹּאשֶׁר קִיִּים נִדְרוֹ, נִפְלֶה הַנּוֹן לְטוֹבָה, וְנוֹתֵר רֵד אִו דֵּר. לֹמֵר לָךְ,
שִׁירֵד עוֹל נִדְרוֹ, וְחֹזֵר לְדוֹר וְלֵהִיט בְּמַחֲצֵתוֹ שֶׁל הַקַּב"ה, כֹּאוֹתֶם שֶׁלֹא נוֹדְרִים,
וְנִקְשֵׁר בְּ"דֵר" הוּא יֵר שֶׁל כְּתֵר שֶׁם טוֹב כִּנ"ל.

הֲרִב אֲלִיעֶזֶר פּוֹלֵאִים נר"י. וְאִם הֵינָא אֲבִיָּה אֲתָהּ, הֵינָא ת"א אַעֲדִי, וְהוּא לְשׁוֹן הַסֵּרָה,
כְּמוֹ וְתִסֵּר צְעִיפָה מֵעֵלְיָה (בְּרֵאשִׁית ל"ח, י"ט) דְּמִתְרַגְּמִינֵן וְאַעֲדִיאַת, וְרִש"י ז"ל פִּירֵשׁ דֵּהֲנֵאָה
לְשׁוֹן מְנִיעָה הוּא, שִׁימְנַע מִמְנֵה הַנִּדֵּר, וּמְנִיעָה זוֹ ע"י הַפְּרָה הִיא כְּדִלְק' דְּכֵתִיב
וְאִם בְּיוֹם שָׁמַע אִישָׁה יֵינָא אֲוֹתָהּ וְהִפֵּר אֶת נִדְרָהּ, וּמ"מ כְּתִב דְּגַם לְשׁוֹן הַנֵּאָה גּוֹפִי'
מִתְפָּרֵשׁ הַסֵּרָה כְּדִלְעִיל בְּפִרְשֵׁת שֶׁלַח וַיִּדְעֶתֶם אֶת תְּנֻאֲתֵי (וִיד, ל"ד) שֶׁפִּירֵשׁ שֶׁם שֶׁהוּא
לְשׁוֹן הַסֵּרָה שֶׁהִסִּירוּ לְבַבִּם מֵאַחֲרֵי הַמְּקוֹם. וְנִמְצָא דְלְשׁוֹן תְּנֻאָה עֲנִינוּ הַסֵּרָה
וְעֲנִינוּ מְנִיעָה, וְלִמָּה תְּנִיאֵן אֶת לֵב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (ל"ב, ז) פִּירֵשׁ תְּסִירוּ וְתִמְנִיעוּ לְבַבִּם, [וַיִּוֹנְתוּ
תְּרַגְּסוּ הֵינָא יִבְטֵל, וְנִרְאָה דֵּאִינוּ פִּירוּשׁ הַתִּיבָה אֲלֵא בִּיאוֹר הַעֲנִין, אִו שְׁמֵא פִּירֵשׁ כֵּן לְשׁוֹן בִּיטוּל
רְצוֹן, וְכֵן וְלִמָּה תְּנִיאֵן תְּרַגְּסוּ וְלִמָּה תְּבַטְלוּן רַעוּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל].

וְאוֹנְקְלוֹס תְּרַגְּסוּ וַיִּדְעֶתֶם אֶת תְּנֻאֲתֵי בְּפִרְשֵׁת שֶׁלַח וְתִדְעוּן יֵת דֵּאֲתֵרַעֲמֵתוֹן עֲלֵי, וְכֵן
תְּרַגְּסוּ יוֹנְתָן שֶׁם, וְעֵמֶשׁ"כ שֶׁם דֵּאֲשַׁכְּחוּ תְּנֻאָה בְּלְשׁוֹן תְּרַעוּמֵת בְּאִיּוֹב תְּנֻאֲוֹת עָלֵי
יִמְצָא (ל"ג, ט) דְּמִתְרַגְּמִינֵן תְּרַעוּמֵתָא עֲלֵי יִשְׁכַּח. וְלְשׁוֹן הַפְּרָה לִק' פְּסוּק ט' תְּרַגְּסוּ אוֹנְקְלוֹס
וּבִטְל.

מִלּוּא הַעֲוֹמֵר. לְעֵנֶת נֶפֶשׁ. ב' בְּמִסוּרָה, כֹּאן, וְאִידֵךְ עַל מַחֲלַת לְעֵנֶת (תְּהִלִּים פ"ח, א'). וְנִרְאָה כְּפִי מִה
שְׁכְּתוּב בְּסִפְרִים שְׁקִלִּיפַת¹⁷ מַחֲלַת' הִיא מִפְתָּה לְעֵבִירוֹת. וְלִזֶּה הַתְּקִינוּ לְעֵנֶת נֶפֶשׁ, לְהַכְנִיעַ
קְלִיפָה זוֹ.

לֵב א מִלּוּא הַעֲוֹמֵר וּמִקְנֵה רֵב הִיוּ לְבֵי רֵאוּבֵן וְלְבֵי גַד. מִה שֶׁהִתְעוֹרְרוּ עֲכָשִׁי שִׁיתָן לְהַם
לְאַחֲזוּהָ, יִרְאָה כִי וְדֵאִי אֵין לְחֲשׁוֹד לְשִׁבְטֵי י-ה שִׁיתָנוּ עֵינֵיהֶם בְּשִׁבִיל מְמוֹנֵם וּבִהֲמַתֵּם לְהִשְׁאֵר
בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, אִמְנֵם הִרְמִב"ן כְּתִב, שֶׁלִּכְךָ הוֹזְהָרוּ עַל גִּיעוּלֵי מִדִּין מִה שֶׁלֹא הוֹזְהָרוּ בְּמַלְחַמַת
סִיחוֹן וְעוּג, לְפִי שֶׁאַרְצֵם מִנְחַלַת יִשְׂרָאֵל הוּא לִכְךָ לֹא הוֹזְהָר אַהֲרֹן בְּאַרְצֵם לֹא תִנְחַל וְחִלַּק לֹא
יִהְיֶה לָךְ בְּתוֹכֶם (בְּמִדְבָר י"ח, כ'), וּפִירֵשׁ"י שֶׁם אִף בְּבִיזָה, מִשֵּׁא"כ בְּמַלְחַמַת מִדִּין נִיתָן לְאַלְעֶזֶר
חִלְקִי.¹⁸

וּבִזְוָה יוֹבֵן מִה שֶׁאִמֵר עֲכָשִׁי וַיִּרְאוּ אֶת אֶרֶץ יַעֲרֹר' שֶׁהוּא אֶרֶץ סִיחוֹן וְעוּג, כִּי מִתְחִילָה לֹא עָלָה
בְּדַעַתֶם לְהַסְתַּפַּח בְּנַחֲלַת עֵבֶר הַיַּרְדֵּן, אֲבָל עֲכָשִׁי שִׁרְאוּ כִי לְאַרֶץ סִיחוֹן וְעוּג יֵשׁ לוֹ דִּין א"י,
כְּפִי דְּבִרֵי הִרְמִב"ן, לְזֹאת עֵרַב לְבַבִּם וְאִמְרוּ 'עֲטֹרוֹת וְדִיבָן כּו' הָאֶרֶץ אֲשֶׁר הִקְבָּה ה' לְפָנַי עֲדַת

¹⁷ עֲנִיִּין קְבִלֵי שֵׁאִין כֹּאן הַמְּקוֹם לְהַסְבִּירוֹ.

¹⁸ ז"ל הִרְמִב"ן. וְהוֹזְהִיר אוֹתֶם עֵתָה בְּהַגְעֵלַת כְּלֵי מִדִּין מֵאִיסוּרֵי הַגּוֹיִם, וְלֹא אִמֵר לְהַם זֶה מִתְחִלָּה בְּכִלֵי סִיחוֹן
וְעוּג שֶׁלְקַחוּ גַם שֶׁלֵם, כְּמוֹ שֶׁאִמֵר רַק הַבְּהֵמָה בְּזוֹנוֹ לָנוּ וְשֶׁלֵל הָעֲרִים אֲשֶׁר לְכַדְנוּ (דְּבָרִים ב', ל"ח). וְהִטְעַם, כִּי סִיחוֹן
וְעוּג מְלִכֵי הָאִמּוּרִי הֵם וְאַרְצֵם מִנְחַלַת יִשְׂרָאֵל הִיא, וְהוֹתֵר לְהַם כֹּל שֶׁלֵם אִפִּילוֹ הָאִיסוּרִים דְּכֵתִיב וּבְתִים
מִלֵּאִים כָּל טוֹב אֲשֶׁר לֹא מִלֵּאֵת (דְּבָרִים ו', א'), וְאִמְרוּ רְבוּתֵינוּ (חֻלּוּץ י"א) קוֹדֵלֵי דְחֻזִירֵי אֲשֶׁרֵי לְהוֹ, אֲבָל מִדִּין לֹא
הִיָּה מִשְׁלָהֶם וְלֹא לְקַחוּ אֶת אֶרְצֵם, רַק לְנִקּוּם נִקְמַתֶם הִרְגוּ אוֹתֶם וְלְקַחוּ שֶׁלֵם וְלִכְךָ נִהַג הָאִיסוּר בְּכִלְיָהֶם.

יִשְׂרָאֵל, כִּי עֲכָשׂוּ רְאוּ כִּי מִפִּי ה' שׁוֹמֵה בְּפִיהֶם שִׁישׁ לוֹ דִּין אֲשֶׁר לְעֵינַי גִּיעוּל וְכוּ', וְלֹא יִתֵּן אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת לְעַבְדֵיךָ לְאַחֲזָהּ.

לב א דפי פרשת השבוע בר-אילן מטות פב

בלעם ואחיתופל

עמיצור ברק פרופ' אמריטוס להנדסה, אוניברסיטת אריאל

במדרש "תנחומא" על פרשתנו כתוב:

שני חכמים עמדו בעולם, אחד מישראל ואחד מאומות העולם. **בלעם** מאומות העולם ו**אחיתופל** מישראל, ושניהם אבדו מהעולם הזה ומהעולם הבא; שני גיבורים עמדו בעולם, אחד מישראל ואחד מאומות העולם. שמשון מישראל וגלית מאומות העולם, ושניהם אבדו מן העולם; שני עשירים עמדו בעולם, קרח מישראל והמן מאומות העולם, ושניהם אבדו מן העולם; ... שלא היתה מתנתן מן השמים, וכן אתה מוצא בבני גד ובני ראובן שהיו עשירים הרבה, והיה להם מקנה גדול, וחיבתו את המקנה, וישבו להם חוצה לארץ-ישראל. לפיכך גלו תחילה מן השבטים, שנאמר "וַיִּגְלֹם לְרֵאשִׁיטוֹ וְלַגְדִּי" (דב"ה א:כו). מי גרם להם? שהפרישו עצמן מן אחיהם בשביל מקניהם, (שכתוב): "וּמְקַנְהָ רַב הָיָה לְבָנֵי רְאוּבֵן וּלְבָנֵי גָד".

שני החכמים, שני הגיבורים ושני העשירים נימנו כנגד נבואת ירמיהו ומאמר בן-זומא, ולפי אותו הסדר: חכם, גיבור ועשיר. בירמיהו נאמר: כֹּה פָה אָמַר יְיָ אֱלֹהֵי יִתְחַלֵּל חָכְם בְּחֻמְתּוֹ וְאֵל יִתְחַלֵּל הַגִּבּוֹר בְּגִבּוֹרָתוֹ אֵל יִתְחַלֵּל עֶשְׂרִי בְעֶשְׂרֵוֹ (ט, כב). ובאבות (ד, א) נאמר: "בן זומא אומר איזהו חכם הלומד מכל אדם... איזהו גבור הכובש את יצרו... איזהו עשיר השמח בחלקו". הנימוק "**שהפרישו עצמן מן אחיהם**" נאמר כנגד מאמר חז"ל באבות (ב, ד): "הלל אומר אל תפרוש מן הצבור".

המדרש שבו פתחנו מרחיב את אובדנם של בלעם ואחיתופל, לעומת שני הגיבורים ושני העשירים, תוך הדגשה שהם, **החכמים**, "אבדו מהעולם הזה וגם מהעולם הבא". מעניין גלות שהקשר של אחיתופל לבלעם מצוי בסמוי בפרשתנו עוד לפני ההקשר המדרשי לסיפור נחלת השבטים גד וראובן.

החלק הראשון והקצר בפרשתנו עוסק בנדדים והפרתם, החלק השני והארוך מתאר את מלחמת ישראל במדיין על היבטיה השונים, והחלק האחרון מתייחס לבקשת בני ראובן ובני גד להתנחל בעבר-הירדן המזרחי. המדרש שבו פתחנו עוסק בחלק האחרון של הפרשה. שני המסרים של המדרש הם כמצוין לעיל:

• "ושניהם אבדו מן העולם, שלא היתה מתנתן מן השמים", כי שלשת הזוגות השתמשו במתנות **בדיעבד** לרעה במקום לטובה, ולכן קובע המדרש "שלא היתה מתנתן מן השמים" (לפי הרב יששכר שלמה טייכטאל ה"ד בספרו: "משנה שכיר" פר' מטות ד"ה "ומקנה רב").

• המסר השני מתייחס לבני גד וראובן – "שהפרישו עצמן מן אחיהם בשביל מקניהם". הקשר הסמוי בין בלעם לאחיתופל מצוי בחלק המרכזי של פרשתנו; המלחמה במדיין. בלעם מופיע בו פעמיים:

• "וְאֵת מַלְכֵי מִדְיָן הָרְגוּ... וְאֵת בְּלַעַם בֶּן בְּעוֹר הָרְגוּ בְּחָרֵב".

• "וַיִּקְרַע מֹשֶׁה עַל פְּקוּדֵי הַחַיִּל... וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מֹשֶׁה חַחֲיִיתֶם כָּל נַקְבָּה. הֵן הִנֵּה הָיוּ לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל בְּדִבְרֵי בְלַעַם לְמַסָּר מֵעַל בַּה'... וַתְּהִי הַמַּגֵּפָה בְּעֶדְתְּ ה'".

בפסוקים אלה יש מידע חדש המופיע רק בפרשתנו; "דברי תורה עניים במקומן ועשירים במקום אחר" (ירושלמי ראש-השנה פ"ג ה"ה). באירוע המתואר בפרשת בלק אין מסופר על עצירתו של בלעם במדיין, בדרכו מארץ מואב. שם כתוב רק: "וַיִּקַּם בְּלַעַם וַיֵּלֶךְ וַיָּשָׁב לְמִקְמוֹ" (כד:כה). כנראה לארם, כפי שאמר: "וַיִּשָּׂא מִשְׁלוֹ וַיֹּאמֶר מִן אֲרָם יִנְחֹנִי בְלַק" (כג:ז). גם לא צוין שם שהפיתוי של בני ישראל ע"י בנות מואב ומדיין נעשה בעצת בלעם. שם כתוב רק: "וַיַּחֲלֵל הָעָם לְזִנוּת אֵל בָּנוֹת מוֹאָב", בלי לציין שהיתה זו עצת בלעם.

יועצים מלכותיים

כאן נכנס אחיתופל לתמונה: גם הוא וגם בלעם – שזכה, ככתוב בפרשת בלק, לגילויי שכינה רבים – היו "יועצי-על", ידועים זה מכבר. בזכות ניסיונם ומעמדם זה, נעשו שניהם ליועצים מלכותיים, ובמקרים הנדונים כאן – הם יעצו למלכים רשעים, בלק מלך מואב והטוען לכתר ישראל אבשלום בן דוד.

התיאור של שניהם דומה בעיקרו:

- "וישלח מלאכים אל בלעם בן בער... אולי אוכל נפה בו ואגרשנו מן הארץ כי ידעתי את אשר תברך מברך ואשר תאר יאר" (במ' כב:ה-ו).
- "ועצת אחיתפל אשר יעץ בימים ההם כאשר ישאל איש בדבר האלהים כן כל עצת אחיתפל גם לדוד גם לאבשלום" (שמואל ב:טז:כג).

העצות שהתקבלו: עצת בלעם האחרונה ועצת אחיתפל הראשונה. את עצת הזימה, העצה האחרונה של בלעם, כבר הזכרנו לעיל. וכאמור, היא אומצה גם ע"י בלק וגם ע"י מלכי מדין שנגררו אחרי מואב.

גם אחיתופל יעץ עצת זימה לאבשלום המורד באביו, בדוד המלך, וגם הוא הצליח בכך שעצתו התקבלה: "ויאמר אבשלום אל אחיתפל הבן לבלעם עצה מה נעשה. ויאמר אחיתפל אל אבשלום בוא אל פלגשי אביו אשר הניח לשמור הבית ושמע כל ישראל כי נבאשת את אביו וחזקו ידי כל אשר אתך" (שמואל ב:טז:כז-כא).

הגשמת העצות – מיידית ופומבית

כאמור, שתי העצות יושמו מיידית: עצת בלעם – "והנה איש מבני ישראל בא ויקרב אל אחיו את המדינית לעיני משה ולעיני כל עדת בני ישראל והמה בכים פתח אהל מועד". ועצת אחיתופל – "ויטו לאבשלום האהל על הגג ויבא אבשלום אל פלגשי אביו לעיני כל ישראל".

מה שמאפיין את הביצוע הוא אפקט הפומביות. יחסי אישות, חוקיים ולא חוקיים, מתבצעים כמעט תמיד בצניעות, ולא "לעיני כל ישראל" כמודגש בשני האירועים. יש לזכור שנתן הנביא אמר לדוד כי זה מה שיקרה לו בשל חטאו בפרשת אוריה החתי ובת-שבע: "פה אמר ה' הנני מקים עליך רעה מבידתך ולקחתי את נשיך לעיניך ונתתי לרעיך ושכב עם נשיך לעיני השמש הזאת. כי אתה עשית בסתר ואני אעשה את הדבר הזה נגד כל ישראל ונגד השמש" (שמואל ב:יב:יא-יב).

העצות שנדחו: עצת בלעם הראשונה ועצת אחיתופל השנייה.

עצתו הראשונה של בלעם, לאחר שנכשל בתוכנית הקללות, הייתה: "ועתה... לכה איצרך אשר יעשה העם הזה לעמך באחרית הימים... אראנו ולא עתה אשורנו ולא קרוב דרך כוכב מיעקב וקם שבט מ ישראל ומחץ פאתי מואב". משמעות העצה: כדאי לבני מואב להתכונן, נפשית ולוגיסטית, כדי למזער נזקים עקב המפלה העתידית בידי ישראל. לכן – אל תריבו עם ישראל. לא ברור אם עצה זו אכן התקבלה ע"י בלק. בפועל היא נדחתה כבר בתחילת ימי השופטים ע"י עגלון מלך מואב ששיעבד את ישראל במשך 18 שנה, ואז התנקש בחייו אהוד בן גרא משבט בנימין, ושחרר את ישראל. בעקבות כך התרחש מצב חד-פעמי שלא היה עד ימינו בכל קורות עם ישראל: 80 שנה זכה עם ישראל לשלווה, כשהוא מאוחד ושוכן בארצו: "ותכנע מואב ביום ההוא ופתח יד ישראל ותשקט הארץ שמונים שנה!"²⁰ (שו' ג:ל).

עצתו האחרונה של אחיתופל הייתה בהמשך ישיר ומיידית לעצתו הראשונה, שנועדה לקבץ את הסכסוך בין אבשלום לדוד אביו. אחיתופל הציג לאבשלום תוכנית צבאית: ויאמר אחיתפל אל אבשלום אבחרה נא שנים עשר אלף איש ואקומה וארדפה אחרי דוד הלילה. ואבוא עליו והוא יגע ורפה ידים והחרדתי אתו ונס כל העם אשר אתו והפיתי את המלך לבדו. ואשיבה כל העם אליך כשוב הכל האיש אשר אתה מבקש כל העם יהיה שלום. ויישר הדבר בעיני אבשלום ובעיני כל זקני ישראל.

עצה יעילה זו, שכללה את גורם הזמן וההפתעה במלחמה, לא התקבלה ע"י אבשלום, בגלל העצה החלופית שהציע חושי הארכי שנשלח למחנה אבשלום ע"י דוד, כדי לשמש בו גיס חמישי. והסוף ידוע; אבשלום נהרג בקרב והמרד הסתיים בכישלון.

מספר הלוחמים

פרט מעניין הקושר את מלחמת מדין למלחמת אבשלום בדוד הוא מספר החיילים מישראל. במלחמת מדין השתתפו 12,000 לוחמים; אלף לוחמים נציגים מכל שבט, דבר יוצא דופן במלחמות בכלל ובישראל בפרט. והנה, גם בתוכנית היעילה שהעלה אחיתופל היו אמורים ללחום "שנים עשר אלף איש".

שני האירועים מסתיימים במגפות בעם ובמות היועצים:

²⁰ א"ה. מעניין למדי. בימי דויד היו מהומות כמו שהוזכר, בארבעים שנות שלמה המלך היתה שלווה, אבל מייד אחריו נתפלגה מלכות ישראל מיהודה. ברוב ימי בית שני היה שלטון זר. והר ציון עדיין חרב.

- בפרשתנו: "וַיִּקְרָא מֹשֶׁה עַל פְּקוּדֵי הַחֵיִל... וַיֹּאמֶר... הַחַיִּיתֶם כָּל נֶקֶבָה. הֵן הִנֵּה הָיוּ לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל בְּדָבָר בְּלָעַם לְמִסַּר מַעַל בְּה'... וַתְּהִי הַמַּגֵּפָה בְּעֵדַת ה'". בתיאור האירוע בפרשת בלק כתוב: "וַתַּעֲצֹר הַמַּגֵּפָה מֵעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וַיְהִיו הַמֵּתִים בַּמַּגֵּפָה אַרְבַּעַה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף.
- במרד אבשלום: "וַיִּגְּפוּ שָׁם עִם יִשְׂרָאֵל לְפָנָיו עֲבָדֵי דָוִד וַתְּהִי שָׁם הַמַּגֵּפָה גְדוֹלָה בַּיּוֹם הַהוּא עֶשְׂרִים אֶלֶף.

מות היועצים

מייד לאחר מתן העצות האחרונות ע"י בלעם ואחיתופל, באו חייהם לקיצם. כבר הזכרנו לעיל את מות בלעם בחרב בני ישראל במלחמת מדיין, ככתוב בפרשתנו. עצתו גרמה ישירות למותו.

עצת אחיתופל גרמה בעקיפין למותו, כיוון שלא התקבלה: "וַאֲחִיתֹּפֶל רָאָה כִּי לֹא נִעְשְׂתָה עֲצָתוֹ... וַיִּקֶם וַיֵּלֶךְ אֶל בֵּיתוֹ אֶל עִירוֹ וַיִּצַּו אֶל בֵּיתוֹ וַיִּחַק וַיָּמָת". "כֵּן יֹאבֵדוּ כָּל אוֹיְבֵיךָ ה'" (שו' ה:לא). מכאן נשוב ללקח העיקרי של המדרש שבפתיחת המאמר הזה:

שימוש לרעה במתנות האל צופן בחובו סכנת חיים, במיוחד אם הוא נעשה במתנת החכמה. אז עלולים לאבד גם את העולם הבא. המתנות הן ברכה רק כאשר משתמשים בהן לטובה. ע"כ עמיצור ברק בר-אילן פב.

לב יח חזון איש. לא נשוב אל בתינו עד התנחל בני ישראל. בערכין י"ג א' מודשבע כיבשו שבע חילקו, כגון זה צריך רב מה ענין כיבוש לחילוק.

א"ה. מבואר בתלמוד שמכניסת בני ישראל לארץ ישראל עד גמר חלוקת הארץ עברו ארבע עשרה שנה. וההלכות התלויות בארץ, תרומות מעשרות לקט שכחה ופאה וכו' החלו רק בתום אותן ארבע-עשרה שנה. חמישים שנה אחרי אותן 14 שנה היה היובל הראשון.

התלמוד ההבלי בערכין וגם בזבחים קיה ב מביא ברייתא על שבע שכיבשו²¹ ושבע שחילקו. עד כמה שהתלמוד יכול הוא מבסס את דברי התלמוד על מקראות, אם אין מקור מהמקרא התלמוד אומר 'גמרא' – כך קיבלנו. התלמוד מוכיח מדברי כלב בן יפונה בתום שנות הכיבוש, בן ארבעים שנה אָנֹכִי בְּשַׁלַּח מֹשֶׁה עֶבֶד יְיָ אֶתִי מִקְדֵּשׁ בְּרַנֵּעַ לְרַגֵּל אֶת הָאָרֶץ וְאָשַׁב אֶתוֹ דִּבַּר כְּאִשֶּׁר עָם לִבִּי (יהושע יד, ט). וְעַתָּה הִנֵּה אָנֹכִי הַיּוֹם בֶּן חֲמִשׁ וּשְׁמֹנִים שָׁנָה (סו' ט). ששבע שנים כיבשו. ומניין ששבע שנים חילקו – מודשבע כיבשו, שבע חילקו! רש"י בזבחים אומר שזו **סכרא בעלמא**. והחזון איש מתקשה להבין מה הסברא כאן. כי למהלכי מלחמה דרוש זמן רב, אבל לא להתיישבות. שמעתי אומרים בשם הגאון המפורסם ר' חיים מבריסק ז"ל שמכאן מוכח שלא הגענו ליכולת הבנת סברות התלמוד. ההיגיון שלנו אינו ההיגיון התלמודי!

שמעתי הסבר שכיבוש הארץ נעשה בדרך ניסית לגמרי, הכיבוש היה מעבר בין ערים וכיבושם. אם לזה נצרכו שבע שנים, ולא לקרבות בין ישראל לעמי כנען, הרי גם התנחלות השבטים באותן ארצות צרכה שבע שנים. לפי מה שאמרנו לעיל, התלמוד לא נזקק להוכחה ממש לבסס את המקובל, ומסתפק במלים מודשבע כיבשו שבע חילקו.

סוף פרשת מסעי וסוף ספר במדבר. חזון איש. אשה אינה מצווה על פו"ר. לטוב בעיניהם תהיינה לנשים הפסוק הזה אינו מובן, וי"ל דאם הי' אומר למשפחת מטה אביהן תהיינה, הי' מצוות עשה עליהן, והאמת שלא הוזהרו, ולכן הקדים לטוב וממילא כל שלא ירצו אין חיבין. (שו"ת חזו"א).

כנראה מתקשה החזון איש ז"ל, שלפי ההלכה נשים פטורות ממצוות פריה ורביה, ואם כן הן פטורות מלהנשא. מהמקרא הזה משמע שהן מצוות להנשא אך יכולות לבחור למי.

נקרא את הפסוק כולו. זה הדבר אשר צוה יי' לבנות צלפחד לאמר לטוב בעיניהם תהיינה לנשים אך למשפחת מטה אביהם תהיינה לנשים. החזון איש מסביר שבזה שהתורה הקדימה לטוב בעיניהם, היא אומרת שאם הן מעדיפות להשאר רווקות – הרשות בידן. לפי דברי התלמוד בבלי בבא בתרא קכ א אמר רב יהודה אמר שמואל: בנות צלפחד הותרו להנשא לכל השבטים,

²¹ הפועל כ.ב.ש בבניין פיעל מופיע רק פעם אחת במקרא (שמואל ב ח יא), בלשון חכמים יש העדפה לבניין פעל.

שנאמר: לטוב בעיניהם תחיינה לנשים, אלא מה אני מקיים אך למשפחת מטה אביהם תחיינה לנשים? עצה טובה השיאן הכתוב, שלא ינשאו אלא להגון להן.

הפטרת מטות-מסעי

הרב גור-אריה צור נר"ו. ההפטרה מתחילה בפסוק מקדים לתוכחה: **שָׁמְעוּ דְבַר יְהוָה בְּיַת יַעֲקֹב וְכָל מְשֻׁפָּחוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל**. ומכאן ואילך ממשיכה ההפטרה ב-34 פסוקים של פורענות ותוכחה, עד הפסוק האחרון שהוא של נחמה: **וְרַמְיָהוּ ג', ד': הָלוֹא מַעֲתָה (קראת) קְרָאת לִי אָבִי אֱלֹהֵי נַעֲרֵי אֲתָה**.

וכבר נתבאר בהפטרה הראשונה של הפורענויות שמסדרי ההפטרה בחרו לסיים בפסוקי נחמה מכמה טעמים, ובהם שלא ימאסו הבנים בתוכחה, ושאינו בדין שיהיו הבנים מתקללים והקב"ה מתברך, וכדי שלא ימָצֵא האדם מהרהר אחרי מידותיו של הקב"ה. ולכן מסיימים בנחמה.

ויש לעיין בפסוק נחמה זה שמוסיים את ההפטרה של פרשתנו: **הָלוֹא מַעֲתָה קְרָאתִי (קראת) לִי אָבִי אֱלֹהֵי נַעֲרֵי אֲתָה**. מפרש רש"י: הָלוֹא מַעֲתָה. הָלוֹא שְׁבַת מְרַעְתָּךְ וקראת לי אבי, ואם תעשי כך **הַיְנַטֹּר** לך אדוניך לעולם את אשר חטאת לו אם ישמור לנצח, וקריאתו בתמיה, והוא המושך העניין בפסוק שלאחריו: **הַיְנַטֹּר לְעוֹלָם אִם יִשְׁמֹר לְנֶצַח וּגו'**, [רק לא כללוהו בהפטרה כי אינו מסיים בטוב].

ובשימת לב, פירש רש"י את התיבה **הָלוֹא** בשני אופנים. לשון תמיה, ולשון הָלוֹא, כעין משאלת הלב. ואת המלה **מַעֲתָה** פירש לשון תשובה, כפי שמובא במדרש בראשית רבה גבי תשובת אדם הראשון, והביאו אוה"ח הק' בכמה מקומות. וזה שפירש רש"י: **הָלוֹא מַעֲתָה**. הָלוֹא שְׁבַת מְרַעְתָּךְ וקראת לי אבי, ואם תעשי כך **הַיְנַטֹּר** לך אדוניך לעולם את אשר חטאת לו אם ישמור לנצח, [וקריאתו בתמיה], והוא המושך העניין בפסוק ה' שלאחריו: **הַיְנַטֹּר לְעוֹלָם אִם יִשְׁמֹר לְנֶצַח וּגו'**. והוינן בה, והלא לכאורה לפי פירוש רש"י, אינו נראה כפסוק מובהק של נחמה אלא רק כעין הבעת משאלה של הקב"ה – ולוואי שתשוב כנסת ישראל ואז לא אזכור לה עוונותיה המתוארים בתוכחה שלפניה.

ועוד יש לשאול, הרי יש כאן קרי וכתוב [קראת/קראתי]. ולפי הקרי [קראת] כנסת ישראל היא הקוראת להקב"ה לפי משאלת לבו כביכול של הקב"ה: **הָלוֹא מַעֲתָה קְרָאת לִי אָבִי, אֱלֹהֵי נַעֲרֵי אֲתָה!**

אך לפי הכתיב [קראתי] נראה כי אין זה כך, אלא נראה שהקב"ה הוא הקורא לכנסת ישראל, וכביכול אומר לה: אמרי לי אחותי כלה **אָבִי אֱלֹהֵי נַעֲרֵי אֲתָה!** שהרי כתיב: **הָלוֹא מַעֲתָה קְרָאתִי!**

ולעומקו של מקרא יתכן לומר שזה מה שהכריח את רש"י לפרש את הפסוק כמשאלת הלב כביכול של הקב"ה: הָלוֹא שְׁבַת מְרַעְתָּךְ וקראת לי אבי! [אלוהי נַעֲרֵי אֲתָה!] כי על ידי הַכְּתִיב הַכְּתִיב הַקב"ה כביכול על עצמו את הקריאה המופנית לכנסת ישראל: **הָלוֹא מַעֲתָה קְרָאתִי: קְרָאת לִי אָבִי, אֱלֹהֵי נַעֲרֵי אֲתָה!**

ובשימת לב: בקריאה זו של **אֱלֹהֵי נַעֲרֵי אֲתָה** נקשר פסוק נחמה זה עם פסוקי הנחמה של ההפטרה הראשונה מג' דפורענותא, שם נאמר: [וְרַמְיָהוּ ב', ב':²² הָלֹךְ וְקָרָאת

²² א"ה. שימו לב לחלוקת הפרקים הנוצרית המרושעת! בראש הספר הנביא מציג את עצמו ואת נבואתו הראשונה. נבואתו מסתיימת בשני פסוקי נחמה ועידוד. הָלֹךְ וְקָרָאת בְּאֶזְנֵי יְרוּשָׁלַם לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְיָ זְכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרֶיךָ אֲהַבְתָּ כְּלוּלֶיךָ לְכַתֹּב אַחֲרַי בְּמִדְבַר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה: קִדְשׁ יִשְׂרָאֵל לִי רֵאשִׁית תְּבוּאָתָה כָּל אֲכִלְיוּ יִאֲשְׁמוּ רֵעֵה תְּבֹא אֲלֵיהֶם נָא יְיָ. את הקטע הזה שהוא חלק בלתי נפרד מפתחת הספר קטע הרשע הזה מהנבואה!

בְּאֶזְנוֹ יְרוּשָׁלַם לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה זְכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרֶיךָ אֲהַבְתָּ מְלִילֶיךָ לְכַתֵּךְ אַחֲרַי בְּמִדְבָּר
בְּאַרְץ לֹא זְרוּעָה.

הַקב"ה קורא לנביא: הֲלֹךְ וְקִרְאתָ בְּאֶזְנוֹ יְרוּשָׁלַם לֵאמֹר, מֵאֵי לֵאמֹר, שֶׁהֵם יֹאמְרוּ לִי,
שִׁיחֲזִירוּ לִי תְּשׁוּבָה בְּאֵלֵי הַמְּלִים שֶׁאֲנִי אוֹמֵר לָהֶם. אֲנִי אוֹמֵר לָהֶם: כֹּה אָמַר יְהוָה
זְכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרֶיךָ, וְהֵם יֹאמְרוּ לִי: אֱלֹהֵי נְעָרֵי אֲתָה!

וּמַעַתָּה יוֹבֵן מְדוּעַ נֹאמַר בְּפִסּוּק שְׂמִסִּים אֵת הַהִפְטָרָה בְּפִרְשֵׁתָנוּ מַעַתָּה: הֲלֹא
מַעַתָּה קִרְאתָ לִי אָבִי, אֱלֹהֵי נְעָרֵי אֲתָה. וּפִירוּשׁוֹ יֵהיֶה כֹּאז כֵּן עֵתָה. כִּפִּי שֶׁאֵז בְּזִמּוֹן לְכַתֵּךְ
אַחֲרַי בְּמִדְבָּר בְּאַרְץ לֹא זְרוּעָה הִיָּה זֶה חֶסֶד נְעוּרֶיךָ, כֵּן עֵתָה מִשְׁכַּתִּיךְ חֶסֶד לְקִרְוֹא לִי:
אֱלֹהֵי נְעָרֵי אֲתָה! וְכִפִּי שֶׁמִּתְנַבֵּא יִרְמִיָּהוּ הַנְּבִיא בְּפִרְק לֹא פִסּוּק ב': וְאַהֲבַת עוֹלָם אֲהַבְתִּיךָ עַל-כֵּן
מִשְׁכַּתִּיךָ חֶסֶד.

וְאֲשֶׁר עַל כֵּן סִיִּים רִש"י אֵת פִּירוּשׁוֹ הַנ"ל בְּהִבְטַחַת הַקב"ה: לֹא אֲשִׁמְרוּ! כְּלוֹמַר:
לִנְצַח לֹא אֲשִׁמְרוּ לָךְ חֶטְאֲתְךָ אֲשֶׁר חֶטְאֲתָה לִי. וְכִמְחֲזִיר הַעֵטָרָה לְרֵאשִׁיתָהּ. וְבִזֵּה
שֶׁפִּיר נִקְרָא הַפִּסּוּק פִּסּוּק שֶׁל נַחְמָה, וְבוֹ רֵאוּי לְסִיִּים אֵת הַהִפְטָרָה שֶׁל תּוֹכַחָה
וּפּוֹרְעֵנוֹת שֶׁלֹּא תְּבוֹא לְעוֹלָם.

וְעוֹד, כֶּשֶׁם שֶׁלְכַתֵּךְ אַחֲרַי בְּמִדְבָּר הִיָּתָה לְתַקּוֹן גִּזְרֵת הַחֹרֶבֶן, כֵּן עֵתָה נִקְרָאת
כִּנְסַת יִשְׂרָאֵל לְתַקּוֹן גִּזְרֵת הַחֹרֶבֶן. וְזֶה אֲשֶׁר נִרְמַז בְּקִרְיָה וְהַכְּתִיב, כֹּאז כֵּן עֵתָה,
וְקִרְיָתְךָ כְּקִרְיָתְךָ: הֲלֹא מַעַתָּה קִרְאתִי לִי אָבִי אֱלֹהֵי נְעָרֵי אֲתָה!

וְלִמְנַהֵג הַסְּפָרָדִים מוֹסִיפִים שְׁנֵי פִסּוּקֵי נַחְמָה, יִרְמִיָּהוּ ד, פִּס' א-ב: אִם תְּשׁוּב יִשְׂרָאֵל נָא
יְהוָה אֵלֵי תְּשׁוּב וְאִם תִּסֵּיר שְׁקִינְיָךְ מִפְּנֵי וְלֹא תִּנּוּד: וְנִשְׁבַּעְתָּ חַי יְהוָה בְּאֵמֶת בְּמִשְׁפָּט וּבְעֶדְקָה
וְהִתְפָּרְכּוּ בּוֹ גּוֹיִם וְבוֹ יִתְהַלְלוּ. וְגַם לִמְנַהֵג זֶה יֵשׁ שִׁיכּוֹת לְתְּשׁוּבָה שֶׁפִּירֵשׁ רִש"י: אִם
תְּשׁוּב יִשְׂרָאֵל נָא יְהוָה אֵלֵי תְּשׁוּב.

תָּן לְחֶכְמְךָ וְיִחַסְּךָ עוֹד

אנא שלחו את הערותיכם!

הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com

הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליונו מופיע שם):

<http://www.ladaat.info/gilyonot.aspx>

מאמרנו מופיע ונשמר באוצר החכמה בפורום דקדוק ומסורה

<http://forum.otzar.org/forums/viewtopic.php?f=45&t=10317&p=272195#p272195>

מאמרנו מופיע ונשמר באתר דרשו <http://www.dirshu.co.il/?p=140390>

אם אתה מתעניין

בהבטים הלשוניים של התורה

(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')

אתה מוזמן להרשם (בחנם)

לקבלת דוא"ל בנושאים לשוניים

בכתובת: info@maanelashon.org

© בוא להחכים את עצמך ואת שאר המכתבים ©